

SZIMATHY SEBESTYÉN ÉS AZ ÚJSÁGÍRÁS

Az interjú megjelenése a magyar sajtóban

A Szimathy Sebestyén név természetesen egy élclapi figura neve, a riporter karikírozására jelent meg az *Üstökös* 1883-as évfolyamában. A riporter itt interjúkészítőként mutatkozott be. „Lapom megbízása folytán egy hét óta időzöm Pekingben, hogy megtudjam a kínaiak Tonkingra vonatkozó terveit – írja tudósításában –. Sietve közlöm tanulmányaim, valamint a császáron elkövetett interviewom eredményét.” Ezután egy politikai interjú paródiája következett.¹ Szimathy jellemző név ugyan egy riporterre nézve, mégis találóbb lett volna Claquhutes Frigyes² választani címként. A *Borsszem Jankónak* ez az 1884 nyarán megjelent figurája képi alakjában is sikerültebb interjúkészítő, szövegében pedig jobb paródia volt,³ de gúnyneve ma már halvány asszociációt sem ébreszt, érthetetlen.

¹ *Üstökös* 1883. november 18.

² Claquhutes Frigyes neve félrefordításból származik, igazi „Leiter Jakab”, amely a 19. századvégén annyira elterjedt, hogy a *Pallas Nagy Lexikona* címszóban is megörökítette (IV. köt. Bp. 1893. 412. p.). A „Feder des Claque-Hutes” félreolvasásából eredt, és egy időre a felületes újságíró jelképe lett. Első megjelenése: *Borsszem Jankó* 1884. augusztus 17. 5. p.

³ „Tisza Kálmán Vilmos császárnál
(From our own)

[...] Siettem az „Hôtel de Flandre”-ba [Ostende], a miniszterelnök lakására. A szállodai pincér, miután megtudta, hogy Tisza Kálmánt keresem, igen nyájasan azt mondá:

– Kérem, akkor tessék máskor jönni. Ő excellenciája ma nem fogad.

– Bocsánat – felelém – én nem akarom ő excellenciáját máskor háborgatni. Majd csak bemegyek.

– De kérem, nekem megtiltották...

– Sohse fáradjon – mondám –, majd bejelentem én magamat.

– Uram – kezdé újra a pincér – ez tolakodás! Hisz ez hallatlan. Több mint hallatlan – journalisza-szerű...

Tovább nem hallottam, már benn voltam a miniszterelnöknél.

[...]

Ő excellenciája roppantul megörült látásomon és miközben kinyújtott karral barátságosan az ajtó felé mutatott, hangosan azt kérde tőlem:

Ő: Mit akar?

Én: Kegyelmes uram, én hírlaptudósító vagyok és azért jöttem, hogy megtudjam, mi volt a vele-je excellenciád beszélgetésének Vilmos császárral.

Ő: Szívesen; az időről beszélgettünk. [...]

Borsszem Jankó 1884. augusztus 17.

A riporter vicclapi figurája, Claquehutes Frigyes (Borsszem Jankó, 1884)

Két ilyen figura két különböző vicclapban már-már önmagában is bizonyítéknak tekinthető: léteznie kellett magának a jelenségnek, amelyet parodizáltak, hiszen ismeretlen alanyról nem készíthető karikatúra, vagy legalábbis nem tudnának mihez kezdeni vele az olvasók.

Az interjú eredetére nézve egységes a sajtótörténeti és műfajelméleti irodalom: az amerikai James Gordon Bennetthez és a New York Heraldhoz 1836-ig vezetik vissza.⁴ Bennett tudatosan felhasználta azt az eszközt, amely az 1830-as évek amerikai tömegsajtójában a bűnügyi tudósításokban jelent meg mint a „human interest stories” hatásos eszköze. Ám maga az „interview” megnevezés bő három évtizeddel később, 1867-ben jelent meg, szintén New Yorkban, s nem sokára meg is kapta minősítését, mely szerint „egy zugpolitikus szélhámosságának és egy újságíró szélhámosságának közös terméke”.⁵ A vád és az ellenérzés nagyon hasonlít a későbbi magyarországi véleményekhez.

⁴ Haller, Michael: *Das Interview. Ein Handbuch für Journalisten*. 3. überarb. Aufl., Konstanz, 2001, UVK Medien, 21–22. pp.; [Tápay] Szabó László, Dr.: *A modern újságírás*. Bp. [1916.], Dick Manó kiadása, 221. p.; Groth, Otto: *Die unerkannte Kulturmacht. Grundlegen der Zeitungswissenschaft (Periodik)*. Berlin, 1962, Vlg Walter de Gruyter & Co. Bd. 4, 107. p.; Földes Anna: *Az interjú*. Bp. 1999, Press Publica, 19. p.

⁵ “The ‘interview,’ as at present managed, is generally the joint product of some humbug of a hack politician and another humbug of a newspaper reporter.” *The Nation*, Jan. 28, 1869; Vö. Haller i.m. 21–22. pp.

Az 1880-as évtized az interjú európai elterjedésének ideje volt: úgy látszik, a francia sajtóban kissé előbb, a németben kissé később, s az angolban és a magyarban nagyjából azonos időben vált közkeletűvé. A Pall Mall Gazette 1884. december 31-i vezércikkében már az interjú angliai „diadalmeneté”-ről írt,⁶ Budapesten pedig az interjú vicclapi tükröződései mellett a Budapesti Hírlap címlapjára került 1885. október 13-án egy nagylélegzetű, valódi politikai interjú: Tóth Béla beszélgetése a bolgár miniszterelnökkel.⁷

A népszerűvé válás nem egy folyamat kezdetén szokott elkövetkezni, a népszerűség inkább az előzmények sűrűsödéséből jön létre. Kecskeméthy Aurél visszatérve a philadelphiai világkiállításról, alapos, gazdag áttekintésben mutatta be az amerikai sajtóéletet a Budapesti Szemlében, és hozzáfűzte, hogy „Az interviewk nagy diplomatákkal s miniszterekkel már nálunk is divatba kezdenek jönni, és az excellentiás urak nem utasítják el, s ha bejött, s bármi indiskret kérdéseket tesz is, nem dobattják ki valamely kiváló lap levelezőjét, s nem éreztetik mint különös kegyet, hogy a hírlapíróval szóba állanak, mert ma már alig akad oly gyöngye velejű miniszter, ki ne tudná, mennyire használhat neki egy tekintélyes, és mennyire árthat néha egy silány hírlap is.”⁸ Ez a hazai helyzetkép 1877-ben jelent meg a kor egyik legtekintélyesebb újságírójának tollából, vagyis a sajtójelenségek jó ismerőjétől. Nem sokkal később, 1879-ben vagy 1880-ban jelenhetett meg a Pesti Hírlapban egy feltűnést keltő interjú Ferdinand Lesseps-szel, amelyet a lap Lafond nevű párizsi tudósítója készített.⁹ Van, aki ezeknél az 1870-es évek végi interjúknál korábbiakról is értesült, például Deák Ferencsel kapcsolatban, ám ezek feltehetőleg Deák nyilatkozatainak téves értelmezésére vezethetők vissza.¹⁰

Az interjúról szólva, még a századfordulón túl is bizonytalanok voltak a szerzők. Általában nem is szerepeltették önálló kategóriaként, hanem többnyire a riporter munka, olykor a tudósítások körében. Az interjút nem lehetett önálló

⁶ Haller 2001, i.m. 21. p.

⁷ A Budapesti Hírlap dr. Stranzskínál (A Budapesti Hírlap saját külön tudósítójától). *Budapesti Hírlap* 1885. október 13.

⁸ Kecskeméthy Aurél: Az időszakos sajtó Éjszak-Amerikában. *Budapesti Szemle* 1877. Új folyam XV. köt. 13–14. pp.

⁹ Az 50 éves Pesti Hírlap jubileumi albuma, 1878–1928. Bp. 1928. 52. p.

¹⁰ Deák Ferenc programja a Debatte című lapban, Bécs, 1865. május 7., 8., 9. In: *Deák Ferenc válogatott politikai írások és beszédek. II. kötet 1850–1873*. Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Deák Ágnes. Bp. 2001, Osiris Kiadó. Deák többször úgy „írta” cikkeit, hogy magához kérte a szerkesztőt – ez esetben Ludassy Mórt –, és tollba mondta véleményét. Ez az eredetileg németül megjelent cikkben így hangzott: „Ami már a képviselőházat illeti, e testület-ről szerencsém volt Deáknak magának ajkáról találni nyilatkozatot hallani, s talán nem követek el indiszkréciót, ha azt lehetőleg híven idéirom: 'Mindig tudtam – így szólott az ünnepezt férfiú –, hogy odaát az értelmiségnek nagy tömege van fölhalmozva, [...]’ „Ez azonban nem interjú volt, ahogy a Húsvéti levél sem, amelyet a Pesti Napló fiatal munkatársának Salamon Ferencnek diktált le.

sajtműfajnak tekinteni (mint a vezércikket, a tárcát, az újdonságokat, azaz híreket, és a riportokat), sem rovatként (képviselőház, színház-zene, törvényszék, táviratok /ezek között a külföld/, közgazdaság),¹¹ hanem olyan újságírói eszközként, amely minden műfajban és az összes rovatban helyet kaphatott.

A 19. század közepe, harmadik harmada a szépirodalom és a sajtó elkülönülésének kora volt.¹² Már hódítottak a par excellence sajtóműfajok, de még virultak az irodalmi igényű publicisztikák és szerkesztői elképzelések. S ha az irodalom felől közelítünk, nem is egyszerű az interjú eredetét megtalálni. A párbeszédre épülő drámai műfajok az antik irodalom óta jelen voltak az európai kultúrában, s a dialógus évszázadok óta a prózai műfajok fontos stíluseszköze maradt. Szépiírók természetes eszközként nyúltak a párbeszédhez, s nem kell távoli ösztönzést keresnünk annak hátterében, ha alkalmazzák. A felvilágosodás kori magyar sajtóban is megjelent, Szacsvey Sándor alkalmazta az 1780–90-es évek Magyar Kurírjában a történeti alakokkal folytatott párbeszéd természetesen fikatív eszközét.¹³ Nem kellett amerikai minta után néznie Petőfinek, hogy 1849 tavaszán irányított párbeszédet folytasson Bem Józseffel, s ezt rögzítse.¹⁴ Ennek az interjúnak a rendeltetéséről nem maradt fenn adat, szövege is kéziratosan

¹¹ Vö. az első magyar nyelvű áttekintő mű tartalomjegyzékét a sajtó működéséről és a sajtóélet szereplőiről: Szomaházy István: *Az újság. A hírlapírás műhelyéből*. Bp. 1893. Pesti Napló, 183. p.

¹² Ambrus Zoltán: Irodalom és újságírás. In: *Vezető elmék. Irodalmi karcolatok*. Bp. 1913, Révai Testvérek, 333–356. pp.; Dezsényi Béla: Sajtó és irodalom. *Magyar Könyvszemle* 1946, 1–4. sz. 46–69. pp.

¹³ *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Szerk. Kókay György. Bp. 1979. Akadémiai Kiadó, 100. p.

¹⁴ „Párbeszéd Bemmel

– Kit tart ön a legnagyobb katonának?

– Napoleont. Nem szeretem egy cseppet sem, de a legnagyobb embernek tartom. Mások csak egyben-másban voltak nagyok, ő mindenben; ahova csak kezét tette, nyomot hagyott örök időkre.

– Nekem kedves hősöm Hannibál.

– Áh, (kalapját megbillenti) nagy ember volt, igen nagy ember; de, amint a közvélemény mondja róla, nem tudott szerencséjével élni, s ez nagy hiány. A cannaei csata után én egyenest Rómának mentem volna s azt tönkretettem volna egy csapással!...de nagy ember volt, s az alpesekeni átmenetnek nem kivitele, hanem magában ennek gondolata is a nagy emberek legnagyobbjai közé sorozza őt. A terv nagysága a lélek nagyságának mértéke, ez önmagáé; a kivitel már kettejüké: övé s a szerencséé.

– Hannibálról szólván, tudja, kit tartok én hozzá oly hasonlónak, amennyire csak hasonlíthat két ember egymáshoz?

– Nos?

– Önt, tábornok úr.

– Tudja isten, ennyit nem igénylek. Én csak egyet tudok vagy is nem tudok; azt nem tudom, mi a félelem és csüggedés.

– Ez a fő, Hannibál is ezt a kettőt nem tudta.

– Az igaz, hogy ez nem mindennapi dolog. Nem dicsekvésből mondom, mert nem az én érdemem, hanem isten ajándéka.”

1849 (február–július közt) *Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése*. Bp. 1967. Magyar Helikon, 491–492. pp.

ismert, de kézenfekvő lenne, hogy például a Marczius Tizenötödike számára készült.

Az irodalmi dialógus és a hírlapi interjú között a kézenfekvő választóvonal a fikció, illetve az élő, valóságos interjúalany lehetne. Ám a kevésbé gátlásos lapok kevésbé igényes újságíróinál gyorsan meghonosodott az álinterjú, Ady Endre egy odavetett félmegjegyzésével: „...ezek a versek éppen úgy készültek, mint a színházi interjúk szoktak. Egytől-egyig falzum.”¹⁵ Vagyis a hitelességet mégsem tarthatjuk megkülönböztető jellegzetességnek.

A párbeszédes formában megírt információközvetítés egy irodalmi eszköz hírlapi alkalmazásaként jelenhetett meg – mint az ősemlék: több helyen egymástól független fejlődés eredményeként. A hírlap műfajában ez nem ritka jelenség, hasonlóképpen született meg a genre-ből, életképből végül a tárca(levél). Az érdekesség, az újszerűség, a figyelemfelkeltés hírlapi igényéből származó újságírói kísérletezések minden nyelvterületen előbb-utóbb hasonló eszközök, stílusmegoldások megtalálásához vezettek; ha olvasták egymás lapjait, ez gyorsabban haladt, esetleg ötletet is kaphattak és főleg önigazolást, hogy ’lám, mások is hasonló úton járnak’. De a saját közönségük számára, a saját nyelvükön nekik maguknak kellett kialakítani.

Aztán ez a már meg-megjelenő, többé-kevésbé kialakult eszköz az amerikai sajtó térhódításának korában megkapta Amerikából származó nevét. De maga a térhódítás sem szükségszerűen onnan eredt. Európában az interjú elterjedésének az évtizedére, az 1880-as évekre a hitelesség keresése, a valóság megtalálásának vágya az egyik fő civilizációs törekvés lett. Ez az évtized a festészeti impresszionizmus és az irodalmi naturalizmus térhódításának kora, olyan stílusirányzatoké, amelyek meg voltak győződve arról, hogy minden korábbi kornál hitelesebben tárják fel a természet és a társadalom valóságát. Ekkor sikerült megvalósítani, hogy a fényképeket ne kelljen többé átmetszeni a sokszorosítás érdekében, hanem egy maratási eljárással a maguk teljes hitelességével lehessen átvinni klisére és kinyomtatni a sajtóban. Ez a találmány azt jelentette, hogy a valóságot a maga esetleges teljességében bemutató fénykép átformálás nélkül válhatott közkinccsé. És ugyanekkor terjed el a hipnózis, az egyén lelkébe való behatolás új eszköze, mely gyógyító munkáját az orvos és a páciens őszinte párbeszédének segítségével fejtette ki. Teljes természetességgel csatlakozott ebbe a sorba az interjú divatosságának és talán fontosságának a felismerése.

Az interjú kitalálása, „feltalálása” tehát nem kapcsolódhatott speciális sajtófeladatokhoz, sem valamely ország, társadalom adott állapotához. Elterjedése, kifejlődése viszont igen, s ebben az értelemben valóban a politikai és társadalmi környezet viszonylagos nyitottsága Amerikában hozzájárult az interjú elterjedéséhez, a tradicionálisabb, merevebb előítéletekkel terhelt Németországban pedig hosszabb időt vett igénybe, míg a közéleti, politikai elittel el lehetett fo-

¹⁵ Színházi poézis. *Nagyvárad Napló* 1901. május 26.

gadtatni interjúban való szereplésüket. A szenzációszámba menő áttörés csak 1892 decemberében történt meg, amikor Bismarck fogadta a párizsi *Le Matin* levelezőjét, s hozzá is járult a beszélgetés megjelenéséhez (1892. december 12.).¹⁶ Mikszáth Kálmán tanúsága szerint a magyar politikusok gondosan, nyers visszautasítás helyett mellébeszélő trükkökkel, ügyes kibújásokkal őrizték politikusi privilégiumaikat.¹⁷

Az elterjedt és széles körben művelt interjú már a századfordulón kétféle feladatot látott el: az olvasó elé tárta a „leplezetlen” és „hiteles” igazságot, hiszen lehet-e annál teljesebb igazság, mint amit egy-egy kérdésben az érintett fél világít meg?(A manipulációt ekkor még alkalmi eltorzulásnak tekintették.) És lehetőséget adott a közéleti szereplőknek, hogy közvetlenül szerepeljenek, hírlapírói tolmácsolás, publicisztikába való átformálás nélkül, sőt némi újságírói segítséggel önmagukat felülmúló gondolkodóknak és szónokoknak látsszanak.¹⁸

¹⁶ Haller 2001, i.m. 21–29. pp.

¹⁷ „Nincs még az a harapófogó megcsinálva a lakatosműhelyekben, tisztelt olvasók, amivel Tisza Kálmánból idő előtt ki lehet venni valamit.” Mikszáth Kálmán: Tisza Kálmán és az interjú. 1892. In: – *Cikkek, tárcák*. 81. köt.

¹⁸ „Hát derék fiúk azok a nyüzsgő reporter gyerekek [...], állandóan „nagyszabású beszédek” mondatnak el azokkal, akik egy névnapi pohárköszöntőnél magasabbra nem viszik...”, *Borsszem Jankó* 1892. december 18. 11. p. Szerkesztői üzenet